

بررسی کارنامه امنیتی خادم الحرمين الشريفین:

از حج امن تا حج امنیتی

علی اکبر فهیمی^۱

چکیده

امنیت یکی از کلیدی ترین موضوعاتی است که در طول تاریخ نظر اندیشمندان را به خود جلب کرده است. این امر باعث شد در طول تاریخ تعاریف متنوعی از امنیت ارائه شود. این تعاریف متنوع به وضوح نشان می دهد که نمی توان امنیت را تک ساحتی تعریف کرد و ابعاد مختلف آن را نادیده گرفت. عربستان سعودی، در جایگاه دولت میزبان حرمین شریفین، عهده دار برگزاری مراسم حج است و مهم ترین وظیفه پادشاه عربستان، در جایگاه خادم الحرمين الشريفین، تأمین امنیت حجاج است. این مقاله با روشی توصیفی - تحلیلی با گردآوری داده ها به شیوه کتابخانه ای و مطالعه اسناد و متون به دنبال پاسخ به این پرسش است: آیا آل سعود توانسته است امنیت حجاج را تأمین کند؟ فرضیه پژوهش این است که آل سعود به جای تأمین امنیت حجاج به دنبال امنیتی کردن حج بوده است. در نهایت این مقاله بر آن است که با تأکید بر تقویت روحیه مطالبه گری حجاج این نکته را یادآوری کند که کارگزاران حج و حج گزاران باید برقراری تعادل میان امنیت و حقوق انسانی و به وجود آوردن فضایی امن در موسم حج را از خادم الحرمين الشريفین مطالبه کنند.

کلیدواژگان: حج امن، حج امنیتی، خادم الحرمين، حقوق حجاج، امنیت حج.

مقدمه

کنگره عظیم حج گردهمایی جمعیت انبوهی از مسلمانان است که برای اقامه امری واجب در مراسمی باشکوه هر ساله در مکه مکرمه حاضر می‌شوند. عربستان سعودی، در جایگاه دولت میزبان حرمین شریفین، عهده‌دار برگزاری مراسم حج است و طبیعتاً مهم‌ترین وظیفه پادشاه عربستان، که عنوان خادم الحرمين الشريفین را یدک می‌کشد، تأمین امنیت حجاج است.

امنیت را می‌توان یکی از ارکان زندگی انسان‌ها دانست که از در امان ماندن از چالش‌ها و آسیب‌ها تا دسترسی به آرامش و آسایش را پوشش می‌دهد. برقراری امنیت یکی از شاخص‌های مهم دولت خوب است. دولت‌ها باید با حمایت از آزادی‌ها و حقوق انسان‌ها زمینه زندگی راحت و بدون دغدغه افراد را فراهم آورند. وقتی آسایش آرامش شهروندان نتیجه امنیت در نظر گرفته می‌شود دیگر نمی‌توان امنیت را تک‌ساحتی تعریف کرد و ابعاد مختلف آن را نادیده گرفت. امنیت در دنیای امروز دیگر فقط به معنای حفظ سلطنت و ارکان قدرت نیست، بلکه پدیده‌ای جهان‌شمول و مرتبط با عامه مردم است و دامنه وسیعی از مسائل انسانی را در بر می‌گیرد.

امنیت مقوله‌ای فراگیر در همه شئون زندگی است و به معنای احساس و وجود آرامش، اطمینان قلبی، نشاط فردی و اجتماعی، سلامت جسمی و عقیدتی، رفاه و آسایش عمومی و سعادت مادی و معنوی است و از منظری دیگر به معنای نبود تهدید و خطر و فتنه و رفع ناامنی‌ها و بی‌نظمی‌های اجتماعی و سیاسی است. (قربی، ۱۳۹۶ش، ص ۵۳)

شهروند زمانی آسایش دارد که بدون دغدغه خاطر زندگی کند. با این نگاه، هراس یکی از بزرگ‌ترین موانع امنیت است. وقتی از امنیت صحبت می‌کنیم باید از هراس عبور کرده باشیم. زمانی که شهروندی عادی بی‌دلیل از چیزی می‌هراسد نشان‌دهنده آن است که در آسایش نیست؛ یعنی امنیت ندارد. دستگاه‌های تأمین امنیت باید بسیار مراقبت کنند تا به بهانه امنیت‌آفرینی احساس امنیت شهروندان را از بین نبرند؛ زیرا

احساس امنیت حتی از خود امنیت اهمیت بیشتری دارد.

با دقت در مناسک حج، احکام حرم، محرمات احرام و ماه‌های احرام مشخص می‌شود دین مقدس اسلام برای مکان و زمان حج امنیتی ویژه ایجاد کرده است تا حجاج، یعنی مهمانان الهی، با حضور در سرزمین وحی بتوانند آزادانه و در امنیت کامل بندگی و عبادیتشان را اظهار کنند. با توجه به وضعیت کنونی عربستان و مقررات ناعادلانه درباره برخی مذاهب اسلامی و برداشت‌های گوناگون از احکام اسلام می‌توان با استفاده از قوانین بین‌المللی و کنوانسیون‌های حقوق بشر رویکردی حمایتی از حجاج داشت و از حقوقشان دفاع کرد. (راعی، ۱۳۹۳، ص ۱۱)

در طول تاریخ درباره امنیت و ابعاد مختلف آن بحث‌های بسیاری در گرفته، اما تاکنون پژوهشی در زمینه بررسی امنیت حجاج یا وظایف امنیتی میزبانان حرمین شریفین انجام نشده است؛ به همین دلیل ضروری است پژوهشی مستقل در این موضوع انجام شود.

مباحث

کارنامه امنیتی عربستان سعودی در حج یکی از مهم‌ترین جنبه‌های مدیریت این رویداد مذهبی بزرگ است. از آنجا که حج به دلیل حضور جمعیت انبوه در فضایی محدود و ادای مناسک مختلف با چالش‌های امنیتی و مدیریتی درخور توجهی همراه است، عملکرد عربستان سعودی در جایگاه میزبان اصلی، که مسئولیت تأمین امنیت زائران را به عهده دارد، به دقت باید بررسی شود.

هدف اصلی مقاله پاسخ به دو پرسش درهم‌تنیده است: ۱. منظور از حفظ امنیت حجاج چیست؟ ۲. دولت میزبان به عنوان خادم الحرمين الشريفین چگونه به حفظ امنیت در حج پرداخته است؟

مفهوم، مبانی و ابعاد امنیت

«امنیت» در لغت از ریشه «أَمَنَ» به معنای در امان بودن و مصون بودن از هر گونه تعرض و در آرامش بودن و آسودگی از هر گونه تهدید و ترس است. (معین، ۱۳۵۱، ص ۳۵۴)

راغب اصفهانی در کتاب *المفردات فی غریب القرآن*، امن و امنیت را آرامش نفس و از بین رفتن ترس معنا می‌کند (راغب اصفهانی، ۱۳۸۷، ص ۲۵) فیومی در *مصباح المنیر* امنیت را به معنای آرامش و زوال ترس دانسته است. (فیومی، ۱۴۱۴ق، ص ۲۴)

واژه امن و امنیت دو بعد ایجابی و سلبی را شامل می‌شود که در مضمون و مفاد آن لحاظ شده است: یک بعد اطمینان و آرامش فکری و روحی است و بعد دیگر فقدان خوف، دلهره و نگرانی است که موجب سلب آرامش و سکون می‌شود. (صمدی، ۱۳۸۷ش، ص ۷۹) در سایه امنیت باید از هر گونه تعرض و تجاوز به حقوق مشروع مصون ماند. (جهان‌بزرگی، ۱۳۸۸ش، ص ۳۵) این مصونیت از تعرض و تصرف اجباری دور ماندن از مخاطرات و تعرضات به حقوق و آزادی‌های مشروع است. (آقابخشی، ۱۳۷۶ش، ص ۳۸۴).

اسلام مکتبی الهی است که به آرامش و امنیت شهروندان، به خصوص حجاج، توجه ویژه‌ای دارد. در ۸۵۱ آیه قرآن به موضوع ایمنی و امنیت، و تعامل این دو اشاره شده است. از نگاه قرآن کریم، سرچشمه امنیت معنویت است و احساس امنیت موهبتی الهی است که نصیب مجاهدان راه خدا می‌شود. رهانیدن از گرسنگی و امنیت بخشیدن در برابر خطرها دو نعمت بزرگی است که خداوند به انسان‌ها عطا فرموده است. (حمزه‌پور، ۱۳۹۱ش، ص ۵۲ و ۵۳)

﴿فَلْيَعْبُدُوا رَبَّ هَذَا الْبَيْتِ * الَّذِي أَطْعَمَهُمْ مِّنْ جُوعٍ وَآمَنَهُمْ مِّنْ خَوْفٍ﴾.
(قریش، ۳-۴)

پس (به شکرانه این نعمت بزرگ) باید پروردگار این خانه را عبادت کنند همان کسی که آنها را از گرسنگی نجات داد و از نا امنی رهایی بخشید.

در مجموع می‌توان گفت امنیت وضعیتی مبتنی بر وجود نوعی رابطه بین خواسته‌های بازیگران با داشته‌های ایشان است که در نهایت نزد بازیگران تولید رضایت مندی می‌کند

و هر نوع تعرض، تجاوز و هر مسئله بی ثبات کننده ای مخل امنیت شناخته می شود. برخی مکاتب امنیتی، امنیت را در بعد نظامی خلاصه کرده اند. (کلارک، ۱۳۸۲ش، ص ۲۶۵) کنت والتز عقیده دارد قدرت وسیله ای برای رسیدن به مقصود، یعنی امنیت، است. (Waltz، 1998، م، 40p) نگاه سنتی به امنیت تنها به امنیت نظامی توجه می کند؛ اما از نظر اندیشمندان، امنیت ابعاد مختلفی دارد و نباید به آن تک بعدی نگریست. در دوران معاصر با بازاندیشی در مفهوم امنیت و جدا کردن بخش های مختلف آن، امنیت نظامی تنها گونه ای از امنیت شناخته شد و به دیگر ابعاد امنیت که در نظریات سنتی مغفول مانده بود نیز توجه شد. بری بوزان (Buzan Barry) و اعضای مکتب کپنهاگ از اولین افرادی بودند که در مخالفت با رویکرد سنتی به امنیت، مطالعه در ابعاد مختلف امنیت را آغاز کردند. بوزان و اعضای مکتب کپنهاگ دو عنصر محوری مطالعات امنیتی یعنی تمرکز بر امور نظامی و کشورها به عنوان هدف اصلی امنیت را زیر سؤال بردند.

بوزان در کتاب مردم، دولت ها و هراس امنیت افراد را هم وابسته به دولت و هم تحت تهدید دولت می دانست. او عقیده داشت افراد ممکن است به شیوه های گوناگونی از سوی دولت خود تهدید شوند. (بوزان، ۱۳۹۰ش، ص ۳۶۴) اسنایدر نیز عقیده داشت ابزار امنیت یک کشور را می توان منابع ناامنی مردمی دانست که قرار است تحت محافظت قرار گیرند. (اسنایدر، ۱۳۸۴، ص ۱۷۱) از نظر جان لنگ (Jon Lang) نیاز به امنیت سه بعد کلان روانی، فیزیولوژیک و جسمانی را در بر می گیرد. (افروغ، ۱۳۹۰ش، ص ۱۱۲) کِن بوث (Ken Booth) مردم را هدف غایی و نهایی امنیت می داند و بیان می کند: امنیت به معنای نبود تهدید است؛ یعنی رهایی مردم از قیدوبندهای فیزیکی بشر، که آنها را از انجام آنچه آزادانه انتخاب می کنند یا انجام می دهند، باز می دارد. بوث استدلال می کند امنیت باید رهایی بخش باشد، نه محدودکننده. (Booth، 1991، م، 319p).

در مجموع یک موضوع زمانی امنیتی می‌شود که یک مسئله معمولی اجتماعی، سیاسی یا اقتصادی تهدید امنیتی تلقی شود و نیاز به اقدامات استثنایی برای مقابله با آن باشد. در این مرحله، نهادهای دولتی و بازیگران سیاسی، با استفاده از گفتمان امنیتی و بهره‌گیری از سازمان‌ها و منابع امنیتی، مسئله را همچون یک تهدید وجودی مطرح می‌کنند و بر لزوم اقدامات فوری و غیر عادی برای مقابله با آن تأکید می‌ورزند. امنیتی شدن به معنای انتقال یک موضوع به حوزه امنیت ملی یا بین‌المللی است که در آن دولت‌ها برای حفظ بقا و امنیت خود اقدامات ویژه‌ای انجام می‌دهند.

در مقابل، مفهوم امنیتی‌سازی (Securitization) می‌تواند مفهومی منفی در نظر گرفته شود؛ زیرا وقتی هر مسئله‌ای تهدید امنیتی در نظر گرفته می‌شود، می‌تواند پیامدهای منفی جدی برای جامعه، سیاست و حقوق افراد داشته باشد. این پدیده می‌تواند به استفاده مفرط از ابزارهای امنیتی و نظامی‌سازی فضاهای سیاسی و اجتماعی و محدود کردن آزادی‌های مدنی و دموکراتیک بینجامد.

جا دارد در اینجا به مکتب امنیتی اسلام نیز اشاره کنیم. این مکتب افزون بر توجه به امنیت در عرصه‌های دنیوی امنیت اخروی را نیز مد نظر قرار می‌دهد. (لکزایی و میرچراغ‌خانی، ۱۳۹۷ش، ص ۱۶) لکزایی مکتب امنیتی اسلام را امنیت متعالیه می‌نامد و آن را این‌گونه تعریف می‌کند: مصونیت فرد از تعرض دیگری برای نیل به اهداف خویش با نظر داشت محوریت و بقای ابدی. به عقیده وی امنیت متعالیه هم دنیا و هم آخرت را در بر می‌گیرد. (لکزایی، ۱۳۹۳ش، ص ۲۶)

از آنجا که اسلام دیدگاه همه‌جانبه‌ای به امنیت دارد، مرجع امنیت را هم حکومت، هم ملت می‌داند، هم آحاد مردم و هم حقوق آنها می‌داند. پس تهدیدها و تعرض‌ها از منظر این دیدگاه متوجه دولت، آحاد ملت و ایدئولوژی است و امنیت طرح همه‌جانبه‌ای است که سعی در صیانت دولت، ملت، ایدئولوژی و تک‌تک افراد جامعه از این گزندها دارد. (جهان‌بزرگی، ۱۳۸۸ش، ص ۲۸).

امنیت و حقوق انسانی

حقوق انسانی مجموعه‌ای از حقوق عمومی و خصوصی و بیانگر حقوق ذاتی، فطری و طبیعی انسان‌ها در اجتماع است. این حقوق برخاسته از حیثیت انسانی و کرامت ذاتی بشر است و در حالت معمول قابل سلب از شهروندان نیست و دولت‌ها همواره ملزم و مکلف به حفظ و رعایت این حقوق اند. (موسوی بجنوردی و مهریزی ثانی، ۱۳۹۲ش، ص ۲۱) در اعلامیه جهانی حقوق بشر، حقوق انسان‌ها چند مبنای عمده دارد: الف) حق حیات؛ ب) کرامت ذاتی بشر؛ ج) آزادی؛ د) مساوات؛ ه) مالکیت و حق کسب و کار. (جعفری، ۱۳۷۰ش، ص ۲۳۹) حق امنیت نیز یکی از مؤلفه‌های اصلی حقوق انسان‌هاست و ایجاد و گسترش آن وظیفه آحاد ملت، حکومت‌ها و دولت‌هاست.

مفاهیم امنیت و آزادی نسبت معناداری با هم دارند. جایی که امنیت نیست صحبت از آزادی نیز مجالی نمی‌یابد و تنها زمانی می‌توان به دنبال آزادی بود که امنیت در جامعه برقرار باشد. به این معنا وجود امنیت زمینه‌ساز برقراری و استقرار آزادی در جامعه خواهد بود. در عین حال توجیه توقف پیگیری آزادی تنها زمانی پذیرفتنی است که ضرورتی امنیتی برای فرد و جامعه در میان باشد؛ اما این بدان معنا نیست که از میان این دو یکی را باید انتخاب، و از دیگری چشم‌پوشی کنیم. (غریاق زندگی، ۱۳۹۴ش، ص ۴۵) اسلام حق آزادی، حق عدالت اجتماعی و حق امنیت را از مهم‌ترین مصادیق حقوق انسانی می‌داند که سایر مصادیق حقوق شهروندی به نوعی به یکی از این سه حق بنیادین بازمی‌گردد. نهایتاً می‌توان گفت هر سه این حقوق ریشه در یک حق دارند و آن «حقوق مدنی» است. (موسوی و مهریزی ثانی، ۱۳۹۲ش، ص ۲۱)

بر این اساس امنیت از دیدگاه اسلامی مصونیت و حرمت یک شخص از تعرض و تجاوز به حقوق مشروع اوست. مفهوم حرمت شخص این است که حقوق و حریم خصوصی او نقض نشود و اختیار و آزادی او سلب نگردد؛ زیرا اگر این حریم‌ها به خطر بیفتد، اصل انسانیت انسان نقض می‌شود. (جهان‌بزرگی، ۱۳۸۸ش، ص ۵۲)

تفاوت فضای امن با فضای امنیتی

از نظر مکتب کپنهاگ، امنیتی شدن به این معناست که هر معضل در ذات خود حاصل نوعی تهدید است که باید متوقف شود. در مطالعات امنیتی، تضمین در برابر تهدید یا توقف آن به معنای تغییر هویت موضوع حاوی تهدید است. این وضعیت نوعاً با خارج کردن موضوع از گفتمان امنیتی به گفتمان مدنی انجام می‌شود. پرسش اصلی مکتب کپنهاگ این است که چه کسی، چرا و چگونه موضوعات معینی را به عرصه موضوعات امنیتی می‌کشاند؟ (قیصری، ۱۳۹۳، ش، ص ۳۹) نتیجه این مطالعات این نکته کتمان ناشدنی را مشخص می‌سازد که این دولت‌ها هستند که برای اینکه رخدادی معین را مسئله امنیتی در نظر بگیرند از حقی ویژه برخوردارند؛ اما این حق ویژه باعث می‌شود دارندگان قدرت برای آنکه کنترل امر را به دست گیرند، از ابزار امنیتی کردن استفاده کنند. دولت‌ها به راحتی می‌توانند با امنیتی اعلام کردن یک مسئله آن را امنیتی کنند.

ویور بر این موضوع تأکید می‌کند که دولت‌ها حقی ویژه در امنیتی اعلام کردن مسائل دارند و از این وضعیت استفاده می‌کنند تا در هر تهدیدی اقداماتی ویژه انجام دهند. امنیتی کردن موضوع به دولت‌ها اجازه می‌دهد که حقوق و آزادی‌های امنیتی را به حالت تعلیق درآورند و حتی از فشار نیروی نظامی علیه مردم خود استفاده کنند. (Waever, 1995, p 54).

در تفکر اسلامی نیز امنیت شرط لازم نظام مطلوب اسلامی است، نه شرط کافی؛ بنابراین برای کسب امنیت نباید دیگر آرمان‌های برتر اسلامی را فدا کرد. (غریاق زندی، ۱۳۹۴، ش، ص ۳۷)

در مجموع به دلایل زیر می‌توان امنیتی‌سازی را مفهومی منفی تلقی کرد:

۱. تقلیل دادن مسائل اجتماعی به تهدیدات امنیتی: امنیتی‌سازی ممکن است باعث شود مسائل پیچیده و چندبعدی اجتماعی، مانند اختلافات قومی یا فرهنگی،

صرفاً تهدیدات امنیتی دیده شوند و به جای حل واقعی مشکلات و قبول تنوع در جامعه سرکوب اعمال شود.

۲. توجیه اقدامات استثنایی: امنیتی سازی به دولت ها اجازه می دهد به اقدامات اضطراری و غیر قانونی متوسل شوند؛ برای مثال در شرایطی که مسئله ای امنیتی تلقی شود دولت ها ممکن است حقوق مدنی و عمومی را محدود کنند. استفاده از قوانین اضطراری برای نظارت بیشتر بر شهروندان یا محدود کردن حقوق آنها می تواند به نقض حقوق شهروندی منجر شود.

۳. نظامی سازی فضاهای عمومی: با امنیتی شدن مسائل ممکن است دولت ها تمایل به استفاده از نیروهای نظامی و پلیسی در مدیریت مسائل داشته باشند. این رویکرد باعث می شود فضاهای عمومی بیشتر نظامی و کنترل شوند و جو ترس و سرکوب در جامعه حاکم شود.

۴. افزایش بی اعتمادی و تفرقه: امنیتی سازی یک مسئله می تواند به تقویت بی اعتمادی بین دولت و شهروندان منجر شود. وقتی دولت ها مسائل اجتماعی یا سیاسی را تهدیدات امنیتی تلقی می کنند ممکن است شهروندان احساس کنند تحت نظارت یا کنترل شدید قرار گرفته اند. این امر می تواند به کاهش اعتماد عمومی و ایجاد تفرقه های اجتماعی بینجامد.

۵. سوء استفاده از قدرت: امنیتی سازی معمولاً به دولت ها امکان می دهد که قدرت بیشتری برای کنترل جامعه و مدیریت بحران ها به دست آورند. گاهی این امر می تواند به سوء استفاده از قدرت منجر شود؛ زیرا حکومت ها ممکن است از گفتمان امنیتی برای سرکوب مخالفان سیاسی یا حفظ قدرت استفاده کنند.

یکی از پیامدهای منفی امنیتی سازی تمرکز بر امنیت به جای حل و فصل ریشه ای مسائل و ایجاد محیط رعب و ترس اجتماعی است که منجر به از بین رفتن حس امنیت واقعی می شود.

دستاوردها و اقدامات امنیتی عربستان سعودی برای مدیریت حج

کارنامه امنیتی عربستان سعودی در حج ترکیبی از موفقیت‌ها و چالش‌هاست. در حالی که سعودی‌ها تلاش می‌کنند با استفاده از فناوری‌های روز و نیروهای امنیتی پرشمار امنیت را در ایام حج تأمین کنند، فضای امنیتی حج و همچنین حوادث مرگبار گذشته هنوز در حافظه جمعی جهان اسلام باقی مانده و به چالش مهمی برای امت اسلامی تبدیل شده است؛ از این رو انتظار می‌رود این کشور در سال‌های آینده با تکیه بر مدیریت حج با کمک امت اسلامی و کشورهای مسلمان تلاش‌های خود را برای کاهش مخاطرات و بهبود شرایط امنیتی افزایش دهد. در ادامه به برخی تلاش‌های دولت سعودی برای افزایش امنیت در حج اشاره خواهد شد:

۱. ایجاد زیرساخت‌های امنیتی و فناوری‌های پیشرفته: عربستان سعودی، به‌ویژه در سال‌های اخیر، با سرمایه‌گذاری گسترده در زیرساخت‌های امنیتی و استفاده از فناوری‌های جدید (مانند دوربین‌های مدار بسته، سیستم‌های تشخیص چهره و نرم‌افزارهای هوشمند) تلاش کرده است مدیریت امنیتی زائران را بهبود بخشد.

۲. هماهنگی با نیروهای امنیتی: حضور نیروهای امنیتی پرتعداد عربستان سعودی در مکان‌های حساس (مانند مسجد الحرام و مسجد النبی، مناطق منا و عرفات) افزایش یافته است. علاوه بر این، نیروی پلیس، ارتش و گارد ملی برای ایجاد امنیت و کنترل ازدحام در این ایام به صورت منظم عمل می‌کنند.

۳. تدابیر پیشگیرانه بهداشتی و امنیتی: عربستان سعودی علاوه بر مسائل امنیتی معمول، در دوره همه‌گیری کرونا، اقدامات بهداشتی و فاصله‌گذاری اجتماعی را نیز به دقت اجرا کرد. همچنین تعداد محدودی زائر را پذیرفت تا از شیوع بیماری جلوگیری کند.

۴. طرح‌های اضطراری و مدیریت بحران: سعودی‌ها برای پیشگیری از حوادث احتمالی (مانند ازدحام جمعیت، آتش‌سوزی و سایر رویدادهای ناگوار) طرح‌های مدیریت بحران

دارند و تمرینات دوره‌ای برای کارکنان امنیتی و نیروهای امداد و نجات اجرا می‌کنند. با وجود تمام تلاش‌های عربستان سعودی برای تأمین امنیت حجاج - حتی به قیمت فشار روانی و امنیتی‌سازی حج - وقوع چندین حادثه بزرگ در مراسم حج، از جمله فاجعه منا و سقوط جرثقیل، باعث شده است در سطح بین‌المللی و جهان اسلام انتقادات بسیاری به مدیریت حج وارد شود.

همکاری‌های بین‌المللی

عربستان سعودی برای برقراری امنیت در حج از کمک‌های کشورهای غیر اسلامی - به خصوص آمریکا، انگلستان، فرانسه، چین و حتی رژیم صهیونیستی - بهره برده^۱ که این امر با انتقاد کشورهای اسلامی مواجه شده است.^۲ در ادامه به نقش این کشورها در حوزه‌های مختلف اشاره می‌شود:

الف) آمریکا

ایالات متحده از جمله کشورهایی است که همکاری‌های نزدیکی با عربستان سعودی در حوزه امنیتی دارد. این همکاری‌ها در زمینه فناوری‌های پیشرفته نظارتی (مانند دوربین‌های مداربسته و سیستم‌های تشخیص چهره که برای نظارت بر جمعیت در حج استفاده می‌شود) و همچنین آموزش‌های نظامی و امنیتی در زمینه‌های مختلف، از جمله کنترل جمعیت و مدیریت بحران، است.^۳

ب) انگلستان

انگلستان نیز یکی از کشورهای غربی است که به شکل گسترده‌ای در زمینه تأمین

1. khabaronline.ir/x5345

2. <https://www.alef.ir/news/4010405123.html>

3. <https://www.middleeastmonitor.com/20240724-us-approves-potential-military-sale-worth-almost-2-8bn-to-saudi-arabia/>

تجهیزات امنیتی و فناوری‌های نظارتی و همچنین در زمینه‌های آموزشی، مانند مدیریت بحران و امنیت جمعی، با عربستان سعودی همکاری کرده است.^۱

ج) چین

چین یکی از بزرگ‌ترین تأمین‌کنندگان فناوری‌های پیشرفته نظارتی و امنیتی است که به عربستان سعودی در زمینه کنترل تردد و مدیریت ازدحام و همچنین در ایجاد زیرساخت‌های هوشمند برای مدیریت ترافیک در زمان حج کمک کرده است.^۲

د) فرانسه

شرکت‌های فرانسوی، که در زمینه امنیت سایبری و تجهیزات نظارتی فعالیت دارند، با عربستان سعودی همکاری‌های نزدیک دارند. همچنین این کشور در آموزش نیروهای سعودی در زمینه‌های مدیریت بحران و امنیت جمعیت مشارکت داشته است.^۳

ه) رژیم صهیونیستی

عربستان سعودی و اسرائیل تا سال‌های اخیر روابط دیپلماتیک علنی نداشته‌اند و از آنجا که مسئله فلسطین یکی از موضوعات حساس در جهان اسلام است، همکاری آشکار با اسرائیل - به‌ویژه در زمینه‌هایی مانند امنیت حج که رویدادی مذهبی و بین‌المللی مهم برای مسلمانان است - می‌تواند واکنش‌های شدیدی در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی همراه داشته باشد؛ اما به نظر می‌رسد دولت عربستان از طریق شرکت‌های واسط و چندملیتی برای برقراری امنیت، به‌ویژه در حوزه فناوری اطلاعات، با شرکت‌های صهیونیستی نظیر شرکت هاشمیرا در ارتباط است.^۴

1. <https://dnws.ir/002WuY>

2. <https://www.chinadaily.com.cn/a/202307/03/WS64a19b08a310bf8a75d6cc63.html>

3. <https://www.arabnews.com/node/2460931/saudi-arabia>

4. khabaronline.ir/x5345

انتقادات به همکاری عربستان سعودی با کشورهای غربی در زمینه امنیت حج بیشتر از سوی گروه‌های اسلامی محافظه‌کار و کشورهای منتقد سیاست‌های غربی مطرح شده است. نگرانی‌ها عمدتاً بر محورهایی مانند نفوذ سیاسی و امنیتی غرب، لطمه به استقلال مسلمانان، نقض حریم خصوصی زائران و وابستگی به فناوری‌های غربی است. با این حال عربستان سعودی این همکاری‌ها را ضروری می‌داند و معتقد است هدف اصلی آن تأمین امنیت و رفاه زائران است.

امنیت حرمین و زائران

طبق میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی و اعلامیه حقوق بشر، زائران حقوقی دارند که رعایت آنها بر دولت میزبان لازم است. حق امنیت، حق عبور و مرور آزادانه، حق داشتن حریم خصوصی و حق آزادی فکر و مذهب و بیان از این جمله است. (مهرپور، ۱۳۷۴ش، ص ۳۷۱)

مباحث

با توجه به تعاریفی که در این مقاله از امنیت ارائه شد، این مقوله را می‌توان در امان ماندن از چالش‌ها و آسیب‌های پیش روی حجاج دانست.

خداوند متعال در آیه ۹۷ سوره آل عمران مکه را حرم امن خود دانسته است: ﴿وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا﴾؛ «و هر کس داخل آن (خانه خدا) شود در امان خواهد بود».

رئیس دولت میزبان، در جایگاه خادم الحرمين الشريفین، وظیفه دارد مانع تجاوز قدرت‌های موجود در جامعه - اعم از افراد و گروه‌ها یا دولت - به زائران بیت الله الحرام شود و از حریم آنها پاسداری کند. ایجاد فضای رعب و وحشت برای زائران حرم امن الهی - به هر دلیل و هدفی خشم خدا را در پی خواهد داشت؛ چنان‌که پیامبر اسلام حضرت محمد مصطفی ﷺ فرمودند:

«مَنْ نَظَرَ إِلَى مُؤْمِنٍ لِيُخِيفَهُ بِهَا أَخَافَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ»؛ (کلینی،

۱۴۲۱ق، ج ۲، ص ۲۷۳)

کسی که [به گونه‌ای] به یک مؤمن نگاه کند که بخواهد او را بترساند خداوند عز وجل در روزی که هیچ سایه‌ای جز سایه او نیست او را خواهد ترساند.

آحاد مردم مسلمان، به خصوص زائران بیت الله الحرام، در جهت وظیفه امر به معروف و نهی از منکر حق دارند بر روند اداره حرمین شریفین نظارت کنند، به آن انتقاد داشته باشند یا دیدگاه‌های خود را اعلام کنند. بر این اساس خادم الحرمین الشریفین وظیفه دارد چارچوب‌های معینی برای نظارت و انتقاد از عملکرد مجریان پیش‌بینی کند و در برابر انتقادات پاسخگو باشد.

خادم الحرمین الشریفین بنا به قاعده پیامبر اکرم ﷺ نه تنها باید فضای طرح نقد و پرسش از برگزارکنندگان حج را فراهم کند، بلکه باید انتقادهای آنان را مغتنم شمرد و در صدد جبران برآید. بر مسلمانان و دولت‌های اسلامی نیز واجب است حرمت حرم را حفظ، و از امنیت حرمین پاسداری کنند. حرمین چنان باید امن باشد که مسلمانان بتوانند بی‌پروا از آلام خود بگویند و درباره درد و رنج‌های مسلمین با هم مشورت کنند. بدین منظور دولت میزبان وظیفه دارد ابعاد مختلف امنیت زائران را تأمین کند. تمامی زائران خانه خدا باید از آزادی کامل در این مراسم بزرگ اسلامی بهره‌مند باشند و کسانی که برای خشنودی پروردگار، جلب رضایت او یا حتی سود تجاری به بیت‌الله می‌آیند نباید کوچک‌ترین احساس ناامنی کنند.

در ادامه، ابعاد مختلف امنیت زائران بررسی خواهد شد. طبعاً تمام ابعاد امنیت شهروندان مشمول زائران نیست. پس تلاش شده است به ابعادی از امنیت، که بیش از دیگر ابعاد بدان نیاز است، توجه بیشتری شود.

۱. امنیت نظامی حرمین

درباره امنیت نظامی بهتر است رویکردهایی مانند دفاع جمعی، امنیت جمعی یا امنیت همیارانه جایگزین امنیت تک‌محور شود. گسترش نیروهای تأمین‌کننده امنیت

به کل جهان اسلام این مزیت را برای خادم الحرمين ایجاد می‌کند که محدودیت‌های خاصی که برای حفظ امنیت اعمال می‌کند، مورد پذیرش دولت‌های مختلف قرار گیرد. همکاری‌های امنیتی دوستی میان کشورها را افزایش خواهد داد و بدگمانی‌ها را از بین خواهد برد. در این روند، الگوهای اجتماعی دشمنی و دوستی تغییر خواهد کرد و توسل به زور برای حل مناقشات کاهش خواهد یافت. به نظر می‌آید الگوی امنیت همیارانه بهترین رویکرد برای دفاع از حرمین شریفین است.

در امنیت همیارانه، اعضا لزوماً کشورهایی همفکر نیستند، اما موافقت می‌کنند که برای حل اختلافات از زور استفاده نکنند و در برابر متجاوز مشخص یا احتمالی از یکدیگر حمایت کنند. (اسنایدر، ۱۳۸۴ش، ص ۲۲۲).

مشورت و رایزنی به جای رویارویی، اطمینان‌سازی به جای بازدارندگی، آشکارسازی به جای پنهان‌کاری، پیشگیری به جای اصلاح، و تعامل به جای یک‌جانبه‌گرایی از ویژگی‌های الگوی امنیت همیارانه است. توسعه اطمینان‌سازی می‌تواند معضل امنیت را نیز حل کند. (اسنایدر، همان، ۲۲۳)

۲. امنیت فردی زائران

امنیت فردی عبارت است از حالتی که در آن فرد - چه از لحاظ جسمی و چه از نظر روحی - فارغ از ترس از آسیب دیدن جان یا مال یا آبروی خود یا از دست دادن آنها زندگی کند. (حمزه‌پور، ۱۳۹۱ش، ص ۶۵). بدین ترتیب فرد زمانی امنیت دارد که از هر گونه تعرض و تجاوز (مانند قتل، جراحت، توقیف، شکنجه و سایر مجازات‌های غیر قانونی و خودسرانه) و اعمالی که منافی شئون و حیثیت انسانی اوست (مانند اسارت، تملک و بهره‌کشی) مصون و در امان باشد. امنیت فردی پایه تمام آزادی‌هاست. (طباطبائی، ۱۳۹۷ش، ص ۴۲)

امنیت فردی را می‌توان وضعیت مطلوبی در نظر گرفت که انسان در آن، ضمن

اطمینان از عدم تعرض به حقوق و آزادی‌های فردی خویش، زمینه‌ای فراهم می‌بیند تا در فضایی منطقی از حقوق خود بهره برد و امنیت فردی خویش را افزایش دهد. امنیت فردی اطمینان خاطری است که بر اساس آن افراد در جامعه‌ای زندگی می‌کنند که از حفظ جان، حیثیت و حقوق مادی و معنوی خود هراسی ندارند. امنیت فردی حقی اساسی است که در آن انسان‌ها قادر به بهره‌مندی از مزایا و مواهب حیات‌اند. در این راه باید تمامیت وجودی انسان مصون از هر نوع تعرض باشد. (علیزاده و کاویانی، ۱۳۹۰، ش، ص ۲۵۷)

ایجاد امنیت فردی یکی از مهم‌ترین وظایف دولت میزبان حجاج است. جان و مال زائران در دوران حج باید از گزند اتفاقات مصون بماند. دولت میزبان در جایگاه خادم الحرمین الشریفین وظیفه دارد عوامل ناامنی را کنترل کند. از عوامل ناامن‌کننده می‌توان به جنگ، تجاوز نظامی خارجی، درگیری‌های مسلحانه داخلی و منازعات قومی اشاره کرد.

آنچه امنیت فردی را به خطر می‌اندازد بدین قرار است: (جهان‌بزرگی، ۱۳۸۸، ص ۵۲)

- ربودن اشخاص و سلب آزادی و اختیار آنها؛
 - تعرض به جان، مال و حیثیت افراد؛
 - سلب آزادی عقیده و تفتیش عقاید آنها؛
 - محدودیت رفت و آمد افراد؛
 - سلب آزادی بیان؛
 - تجسس و افشای امور خصوصی افراد.
- امنیت فردی را می‌توان به سه دسته تقسیم کرد:

الف) امنیت جانی

جان زائران محترم است و هر گونه تعرض به آن خلاف شرع مقدس است. یکی از مهم‌ترین وظایف خادم الحرمین الشریفین ضمانت امنیت جانی حجاج است. امنیت جانی تا حدی اهمیت دارد که حتی برخی مراجع شیعه (امام خمینی، ۱۳۸۵، ش، ج ۲،

ص ۱۸۵) و مفتیان اهل سنت (الإمام الشافعی، ۱۴۲۱ق، ج ۴، ص ۲۲۴) حفظ امنیت جانی حجاج را یکی از شرایط استطاعت افراد برای ادای حج تمتع به شمار آورده‌اند. حتی برخی گفته‌اند اگر شواهد و قرائن ثابت کند جان و مال افراد تأمین نمی‌شود، حج ساقط می‌شود. (نجفی، ۱۴۱۷ق، ج ۱۷، ص ۲۷۹ و ۲۸۱)

ب) امنیت حیثیتی

آبروی زائران احترام بسیار زیادی دارد؛ تا آنجا که امام صادق علیه السلام فرموده‌اند: «المؤمن أعظم حرمة من الكعبة»؛ (صدوق، ۱۳۷۷ش، ج ۱، ص ۲۷) «حرمت مؤمن از حرمت کعبه بالاتر است».

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نیز فرمودند: «به خدا قسم، حرمت مؤمن از حرمت کعبه بالاتر است؛ زیرا خداوند تنها یک چیز را از کعبه حرام کرده است؛ ولی از مؤمن سه چیز را حرام کرده است: مال، جان و آبرو تا کسی به او گمان بد نبرد». (روضة الواعظین، ج ۲، ص ۲۹۳).

تهمت زدن به انسان‌ها، اهانت کردن، نسبت فسق دادن، تکفیر کردن و افشای اسرار شخصی مردم از مصادیق ایجاد محیط ناامن است. دولت‌ها با اتخاذ تدابیری مناسب، علاوه بر اینکه باید از انجام عملی که ممکن است باعث هتک حیثیت افراد شود بپرهیزند، باید شرایطی فراهم آورند که کسی به آبروی مردم جسارت نکند.

ج) امنیت خصوصی

حریم خصوصی قلمرو زندگی هر فرد دانسته شده است که انتظار دارد دیگران بدون رضایت وی به اطلاعات آن دسترسی نداشته باشند، به آن وارد نشوند و نگاه یا نظارت نکنند یا به هر صورت دیگری به وی در آن قلمرو تعرض نکنند. آیین‌نامه اجرایی قانون انتشار و دسترسی آزاد به اطلاعات، حریم خصوصی را قلمروی از زندگی شخصی فرد معرفی کرده است که انتظار دارد دیگران بدون رضایت یا اعلام قبلی وی یا به حکم قانون یا مراجع قضایی آن را نقض نکنند. این قلمرو شامل حریم جسمانی، وارد شدن، نظاره

کردن، شنود و دسترسی به اطلاعات شخصی فرد از طریق رایانه، تلفن همراه، نامه، منزل مسکونی، خودرو و آن قسمت از مکان‌های اجاره‌شده خصوصی (نظیر هتل و کشتی) و همچنین آنچه حسب قانون فعالیت حرفه‌ای خصوصی هر شخص حقیقی و حقوقی محسوب می‌شود است. (فتال نیشابوری، ۱۳۶۶ش، ص ۶۱۴)

مکاتبات، اسرار و دارایی‌های زائران باید از تجسس و دخالت دیگران در امان باشد. زائران در خلوت خود باید آرامش داشته باشند و دولت میزبان نباید به بهانه‌های واهی در امور آنان تجسس کند.

۳. امنیت اقتصادی زائران

امنیت اقتصادی عبارت است از مصونیت افراد و گروه‌ها از تعرض و تجاوز به حقوق اقتصادی خویش (جهان‌بزرگی، ۱۳۸۸ش، ص ۹۹)

در آغاز دهه ۱۹۹۰ [میلادی] برخی محققان استدلال کردند که دنیا پا به عصری می‌گذارد که در آن ابعاد اقتصادی امنیت به طور فزاینده‌ای بر ابعاد سنتی سیاسی و نظامی آن غلبه پیدا می‌کند. آنها در حوزه امنیت اهمیت تازه‌ای برای عوامل اقتصادی قائل شدند. باور به پیوند اقتصاد و امنیت امر تازه‌ای نیست. برخورداری از اقتصادی قوی و پررونق به خودی خود مسئله‌ای امنیتی است. (تریف و همکاران، ۱۳۸۳ش، ص ۲۳۸)

رابرت ماندل امنیت اقتصادی را میزان حفظ و ارتقای شیوه زندگی مردم جامعه از طریق تأمین کالاها و خدمات می‌داند. (ماندل، ۱۳۸۷ش، ص ۶۵)

دسترسی زائران به ضروریات زیستی از جمله آب، غذا و سکونت‌گاه مناسب از شاخصه‌های اصلی امنیت اقتصادی است. در این بعد از امنیت، حفظ سطح مشخصی از استاندارد، که در آن زائر احساس آرامش کند، بر عهده دولت میزبان است. نظارت بر بازارها برای جلوگیری از گران‌فروشی و کلاهبرداری از جمله اقداماتی است که دولت میزبان باید با جدیت به دنبال آن باشد. خادم الحرمین به منظور حفظ امنیت

اقتصادی زائران باید با تهدیدکنندگان امنیت اقتصادی مقابله کند. نباید فرصتی فراهم شود تا بازار مکه و مدینه مکانی برای دلالان، سودپرستان و سوداگران شود.

متأسفانه امروزه بازار مکه و مدینه به بازار تجاری و نمایشگاه صنعتی کالاهای غرب و شرق تبدیل شده و سوداگران این بازار غیر مسلمانان اند. به این ترتیب انبوه ثروت مسلمین سراسر جهان در ایام حج به تاراج رفته، نه فقط امنیت اقتصادی مسلمانان بلکه امنیت اقتصادی جهان اسلام زیر سؤال می رود. (رهبر، ۱۳۸۱ش، ص ۲۲۳)

علاوه بر این، فعالیت های اقتصادی می تواند به برگزاری مراسم عبادی - سیاسی حج کمک کند. مردم بسیاری در پرتو حج امرار معاش می کنند و چرخ های اقتصاد را به حرکت درمی آورند. قدرت اقتصادی مسلمانان می تواند آنان را در صحنه بین المللی قدرتمند سازد و حج می تواند بازاری برای تمام مسلمین باشد تا با به عرضه گذاشتن دستاوردهای خود به رشد بازار بین المللی اسلامی کمک کنند.

۴. امنیت سیاسی زائران

تفکیک امنیت سیاسی از سایر وجوه امنیت امری پیچیده است و در عمل با مشکل روبه رو خواهد بود. گستره امنیت سیاسی از امنیت نظام سیاسی، حاکمیت، دولت تا جوهی از مسائل سیاسی در جامعه را فراخواهد گرفت. با وجود این امنیت سیاسی را این گونه تعریف کرده اند: «مصونیت یک فرد یا گروه از تعرض و تجاوز به حقوق سیاسی مشروع». (جهان بزرگی، ۱۳۸۸ش، ص ۱۰۹)

در بُعد سیاسی امنیت می توان به ابعادی فرعی مانند ساختار، ضعف و قوت، کارآمدی، میزان مشروعیت، امنیت دولت، احزاب و اموری که به مشروعیت نظام های سیاسی بازمی گردد، بحث قومیت ها و اقلیت ها در جوامع، میزان نهادمندی جامعه مدنی در کشورها و شیوه مشارکت سیاسی اشاره کرد.

مسلمانان حق دارند عقاید سیاسی خود درباره جهان اسلام و جهان بین الملل را

در هر کجای دنیا ابراز کنند. حج، وعده‌گاه مسلمانان سراسر جهان، باید مکانی برای گفت‌وگو و همفکری باشد. بعد سیاسی اسلام در حج باید پررنگ‌تر از هر زمان دیگری نمود یابد و خادم الحرمین به هیچ بهانه‌ای حق سلب این حق را از مسلمانان ندارد. حتی باید شرایطی فراهم آورد که هر مسلمانی - از هر مذهب و عقیده و طرز فکر سیاسی - آزادانه نظرات خود را درباره جهان اسلام بیان کند. مراسم برائت از مشرکان نیز می‌تواند در پرتو این حق به خوبی قابل فهم باشد.

البته باید توجه کرد که گرچه دیدگاه سیاسی مسلمانان محترم است، اظهار نظر سیاسی هرگز نباید حالت منازعه و خصومت بگیرد؛ زیرا چنان‌که خداوند متعال در آیه ۱۹۷ سوره بقره فرموده است، مجادله در حج ممنوع است.

۵. امنیت اجتماعی زائران

امنیت اجتماعی به معنای داشتن امنیت شخص از جانب عوامل اجتماعی است؛ این امر بدان معنا است که امنیت فرد نباید از جانب افراد دیگر، سایر گروه‌ها، حکومت و قانون تهدید شود. بدین ترتیب، امنیت اجتماعی آسایش همگانی نسبت به تهدیدی است که ممکن است در اثر عملکرد غیر قانونی دولت‌ها، دستگاه‌ها، افراد و گروه‌ها در جامعه پدید آید. (حمزه‌پور، ۱۳۹۱ش، ص ۶۶).

آثار امنیت اجتماعی، یعنی به نمایش درآمدن نتایج امنیت، در عرصه‌های مختلف اجتماعی، در اثر امنیت اجتماعی است که روابط و تعاملات اجتماعی در پرتو آن سامان می‌یابد. دل‌های مردم با یکدیگر انس و الفت می‌گیرد و هم‌گرایی و هم‌زیستی جانشین نفرت و دشمنی می‌شود.

در اندیشه اسلامی، امنیت اجتماعی را باید در سایه تقوا، عدالت، رعایت حقوق و حرمت انسان‌ها، دفاع از مظلومان و محرومان، برخورد با مفسدان و مجرمان و بزهکاران، رفع فقر، تأمین رفاه و معیشت مردم، حفظ آزادی‌های مشروع و حاکمیت عادلانه و

حقانی و قانونی با معیارهای انسانی و الهی جست و جو کرد. (همان)

آسایش همگانی امت اسلامی و اطمینان آنها از حفظ ارزش های همگانی مهم ترین شاخصه امنیت اجتماعی در موسم حج است. در این میان به طور مشخص تهدید بخشی از زائران امنیت اجتماعی را به خطر می اندازد؛ بنابراین خادم الحرمين الشريفین وظیفه دارد با ناهنجاری های اجتماعی در شهرهای میزبان زائران مقابله کند. همچنین دولت باید از هنجارشکنی اعضای جامعه و وقوع جرم و جنایت و فساد و فحشا و نیز از تعدی و تجاوز مجرمانه علیه افراد جلوگیری کند. دولت میزبان وظیفه دارد با ارتقای اخلاق اجتماعی در میان شهروندان شهرهای میزبان احساس آرامش و آسودگی را برای زائران فراهم آورد و با اتخاذ تدابیر مناسب از میزان جرم و جنایت در شهرهای میزبان بکاهد.

حج مناسب ترین مجال است تا افراد، گروه ها و دولت های اسلامی با نیکوکاری، همدلی، همیاری، تعهد، تعاون، امر به معروف و نهی از منکر، جهاد، طرد ستمگران، یاری ستم دیدگان، اقامه عدل، تأمین امنیت، تحکیم اخوت، اصلاحات فرهنگی، هدایت رسانه های ارتباطی، تعلیم و تربیت، حمایت از مظلوم، تنبیه متجاوز، رفع فتنه و مبارزه با سیطره فرهنگی و سیاسی و اقتصادی و نظامی به متحد کردن صفوف مؤمنان بپردازند و جنبه وحدت بخش اجتماعی اسلام را به رخ دیگران بکشند. (رهبر، ۱۳۸۱ش، ص ۲۴)

۶. امنیت قضائی زائران

امنیت قضائی عبارت است از حالتی که حیثیت، جان، مال و کلیه امور مادی و معنوی انسان تحت حمایت قانون و صیانت دستگاه قضائی باشد.

اصول مهم امنیت قضائی عبارت اند از: (روحانی، ۱۳۹۰ش، ص ۳)

- اصل برائت؛

- اصل قانونی بودن مجازات ها؛

- اصل تفسیر مضیق قانون (عدم تسری قانون)؛

- اصل تساوی در برابر قانون؛
 - اصل شخصی بودن مجازات‌ها (عدم تسری مجازات به دیگران)؛
 - اصل علنی بودن محاکمات؛
 - اصل لزوم رسیدگی به شکایات و تظلمات؛
 - اصل منع تعقیب؛
 - اصل عدم تجسس؛
 - استقلال قضائی؛
 - اصل حق داشتن وکیل؛
 - اصل پاسخگو بودن قاضی؛
 - اصل سرعت مناسب پاسخگویی؛
 - اصل سهولت دادخواهی؛
 - حق داشتن مترجم در صورت نیاز؛
 - اصل لزوم جبران خسارت مادی و معنوی.
- هدف اصلی امنیت قضائی عدالت قضائی است که به معنای پاسداری از حقوق فردی و اجتماعی افراد در برابر اشخاص و نهادهای قانونی حاکم و ایجاد شرایط مساعد برای اجرای صحیح، سریع و منطقی عدالت قضائی در جامعه است. (روحانی، ۱۳۹۰، ص ۳)
- امنیت قضائی تنها زمانی وجود خواهد داشت که اصول و رویه‌های دادرسی به نحوی عادلانه تضمین‌کننده حقوق مادی و معنوی افراد باشند. حق دادرسی عادلانه یکی از حقوق بنیادین بشر است. (کلانتریان، ۱۳۸۰، ص ۳۲)
- طبق ماده ۳۶ کنوانسیون وین - که دولت سعودی نیز آن را پذیرفته است - هر فردی که در کشور دیگری بازداشت شود می‌بایست با حضور نماینده رسمی کشور متبوع خود

در کشور مهمان تحت بازجویی قرار گیرد.^۱

طی سال‌های متمادی توصیه به زائران این بوده است که از انجام اموری که برای دولت میزبان حساسیت‌زاست خودداری کنند؛ برای مثال در کتابچه امنیت در سفر - که سازمان حج و زیارت در آن به زائران حج تمتع توصیه‌هایی برای حفظ امنیت کرده است - همواره به این نکته تأکید شده و از زائران خواسته شده که زمان حضور در مکان‌هایی مثل بیمارستان، کلانتری و بازداشتگاه هرگز زیر برکه‌ای را امضا نکنند، از همراه داشتن هر گونه روزنامه، نشریه، کتاب و مانند این خودداری کنند و مراقب باشند به مأموران امر به معروف و نهی از منکر بهانه ندهند. این توصیه‌ها به خودی خود نشان‌دهنده آن است که از امنیت قضائی در عربستان خبری نیست و زائران باید به فکر این باشند که بهانه به دست آل سعود ندهند.

۷. امنیت فرهنگی زائران

خادم الحرمين الشريفین وظیفه دارد از فرهنگ دینی مسلمانان محافظت کند؛ زیرا فرهنگ دینی می‌تواند میان گویش‌ها، گروه‌ها و ملت‌های گوناگون وحدت ایجاد کند. (جزایری، ۱۳۷۹ش، ص ۲۵)

دفاع از فرهنگ اسلامی در عین احترام به فرهنگ ملل در دوران حج باید محل توجه بسیار جدی‌تری قرار گیرد. بدین منظور دولت میزبان باید از سیطره فرهنگ شرقی و غربی بر مسلمانان جلوگیری کند. این سیطره فرهنگی در ابعاد مختلف - از تولید محتوا گرفته تا معماری یا حتی الگوی مصرف و سبک زندگی و بازار - می‌تواند تأثیرگذار باشد.

برخی اموری که ممکن است فرهنگ اسلامی را تهدید کند یا آن را به خطر بیندازد عبارت است از: ترویج مرام‌های غربی از طریق گسترش و اهمیت دادن به گروه‌های غرب‌گرا، ترور شخصیت و ایجاد اختلاف بین علما و مردم، نفوذ در نهادهای اسلامی،

1. <https://fa.wikisource.org/wiki>

نفوذ از طریق روابط بازرگانی، گسترش مصرف‌گرایی، ایجاد حقارت و خودباختگی، تضعیف مبانی دینی، ترویج کالاهای تجملی، توزیع محتوای فرهنگی نامناسب، تغییر در پوشش و تغییر در سبک زندگی. (همان)

تاریخچه ناامنی‌های حرمین شریفین در دوران آل سعود

در طول تاریخ ناامنی یکی از عوامل پررنگ تعطیلی حج بوده که در حرمین منحصر به ناامنی‌های جانی نبوده، بلکه ابعاد مختلفی داشته است. در ادامه به چند نمونه از اتفاقاتی که باعث ناامنی در حرمین شریفین شده است اشاره می‌کنیم:

۱. اعدام ابوطالب یزدی

اعدام ابوطالب یزدی در سال ۱۳۲۲ش یکی از نمونه‌های زیر پا گذاشتن اصول امنیت فردی و امنیت قضائی به دست دولت سعودی است. نام برده حین ادای طواف بر اثر گرمای هوا و خستگی راه و نیز خوردن غذای فاسد دچار حالت تهوع شد و برای اینکه با قی کردن زمین مسجدالحرام را آلوده نسازد، در دامن احرام خود استفراغ کرد و بلافاصله اطراف آن را گرفت و مراقبت کرد تا روی زمین نریزد. عده‌ای از حجاج - که برخی از آنها نیز مصری بودند - وقتی این حاجی ایرانی را با آن حال مشاهده کردند - با توجه به پیشینه ذهنی برخی سنی‌ها که شایع کرده بودند شیعیان حرم مکه و مدینه را عمداً آلوده می‌کنند - به وی حمله کردند و کتک سختی به او زدند. در این هنگام به ناچار دامن احرام از دست او رها شد و قی روی زمین حرم ریخت و عده‌ای شروع به جاروجنجال کردند. با جنجال‌آفرینی این افراد شرطه‌های حرم این حاجی مظلوم را بلافاصله دستگیر کردند و به همراه برخی دیگر از طواف‌کنندگان در محکمه حاضر کردند و علیه این حاجی ایرانی شهادت دادند که او قصد داشت حرم و کعبه را آلوده کند. قاضی نیز بدون بررسی و تحقیق و استماع دلایل متهم حکم اعدام او را صادر کرد. سرانجام در محل صفا و مروه و در حضور حاجیانی که از سراسر جهان اسلام به حج

آمده بودند وی را گردن زدند. (قاضی عسکر، ۱۳۸۸ ش، ص ۱۴)

گفته می‌شود این حادثه ۱۲ ذی حجه رخ داده بود و وی ۱۴ ذی حجه گردن زده شد. مشخص است در این حادثه نه تنها عزت و کرامت زائر بیت الله الحرام حفظ نشد. بلکه با جوسازی و بهانه‌های واهی، بدون طی کردن روند عادی دادگاه، جان یک بی‌گناه گرفته شد.

پس از این اتفاق آیت الله سید ابوالحسن اصفهانی، مرجع تقلید وقت شیعیان، به دلیل تأمین نبودن امنیت شیعه در حج، اجازه تشرف شیعیان به حج را نداد و حج ایرانیان به دنبال این فتوا به مدت چهار سال تعطیل شد. اصفهانی در توضیح فتوای خود چنین گفته بود:

«چون از شرایط حج امن مسلمین است و حالاکه شیعه دفاعی در محاکمه‌هایش پذیرفته نیست، این اهانت به شیعه است و تأمین جانی ندارند، من اجازه نمی‌دهم»^۱.

۲. جمعه خونین

کارنامه سیاه آل سعود در به خاک و خون کشیدن مراسم برائت از مشرکین در سال ۱۳۶۶ شمسی به بهانه تروریست خواندن مسلمانان ایرانی یکی از نشانه‌های آشکار ایجاد ناامنی بوده است. آل سعود در این حربه با دستاویز قرار دادن مسائلی دروغین چون مبارزه با تروریست یا حفظ حریم کعبه جوی امنیتی در مکه حاکم کرد و حرم امن الهی را به ناامنی کشاند. در این عملیات حدود چهارصد نفر از حجاج ایرانی را در حرم امن الهی به وحشیانه‌ترین روش به خاک و خون کشید و حدود چهار هزار نفر را مصدوم و زخمی کرد. نیروی انتظامی و امنیتی سعودی در این عملیات سازمان یافته پس از محصور کردن جمعیت ایرانی - که برای برائت از مشرکان در میدان معاهده جمع

1. <http://hajj.ir/fa/82791>

شده بودند - ابتدا با پرتاب آجر، بلوک سیمانی، میله آهنی و سپس با گازهای سمی، تیرهای جنگی و ضربات باتوم به آنان حمله کرد. آنان در این حمله وحشیانه حتی به زنان، کودکان، معلولان، مأموران آمبولانس و مصدومان سوء قصد کردند. (میردامادی، ۱۳۶۹ش، ص ۱۱۳) آل سعود حجاج ایرانی را مشتی شورش و تروریست خواند که قصد تسخیر مسجدالحرام، آتش زدن کعبه و تغییر قبله به سوی قم را داشتند (همان، ص ۸۷)

۳. آزار و اذیت حجاج

مأموران آل سعود به انحای مختلف حجاج بیت الله الحرام، به خصوص حجاج شیعه، را تحت آزار و اذیت قرار می دهند که برخی از این رفتارها گاهی باعث تحقیر و هتک حیثیت مسلمانان می شود.

نیویورک تایمز مدعی شده است رفتارهای آزاردهنده پلیس مذهبی عربستان حتی نارضایتی طبقه محافظه کار عربستان را نیز در پی داشته است.^۱ سخت گیری ها و محدودیت هایی که خادم الحرمين الشريفین برای زائران ایجاد می کند به هیچ وجه برازنده ضیوف الرحمان نیست. زائران همواره از این سخت گیری ها گلایه داشته اند و خاطره ای تلخ در ذهن آنها مانده است.

مأموران پلیس مذهبی عربستان و شیوخ رسمی وهابی در موسم حج به مقدسات دیگر مسلمانان توهین می کنند. اگر این توهین ها با واکنش زائران مواجه شود، باعث درگیری شدید و بازداشت زائران می شود. محاکمه و حتی اعدام برخی زائرانی که به دلیل ناآشنایی با قوانین عربستان عملی انجام می دهند نیز رعب و وحشت در دل زائران انداخته است.

از جمله رفتارهای مأموران آل سعود می توان به اینها اشاره کرد: (نجاتی، ۱۳۹۵ش، ص ۹۵-۹۸)

1. <https://afghanistan.shafaqna.com/translation-special/item/25056>

- تهمت آلوده کردن حرم؛

- رفتارهای تحقیرآمیز با زائران از جمله انگشت‌نگاری، اسکن چشم، بازرسی بی‌دلیل ساک‌ها و وسایل زائران، توقیف کتاب‌های مذهبی و غیر مذهبی و برهنه کردن به بهانه بازرسی بدنی؛

- تخطئه و تکفیر عقاید مذاهب دیگر؛

- عرضه کتاب‌های حاوی عقاید وهابیت؛

- کنایه و گستاخی به مذاهب دیگر به خصوص در نمازهای جمعه حرمین؛

- ایجاد محدودیت در قبرستان بقیع؛

- برخورد با توزیع ندورات در حرمین؛

- ممانعت از اجتماع حجاج به خصوص حجاج ایرانی در زیارتگاه‌های مختلف؛

- زیر نظر گرفتن شدید فعالیت زائران توسط نیروهای امنیتی؛

- اختلاف‌اندازی میان حجاج کشورهای مختلف؛

- انگشت‌نگاری زنان توسط پلیس مرد؛

- توهین به علمای مذاهب اسلامی به خصوص علمای شیعه؛

- بازجویی و زندان برای برخی عمره‌گزاران به دلیل همراه داشتن نهج البلاغه و مفاتیح الجنان در چمدان؛

- بدرفتاری با حجاج سیاه‌پوست.

۴. هتک حرمت به نوجوانان ایرانی

در تاریخ ۸ فروردین ۱۳۹۴ش در بازرسی فرودگاه به دو نوجوان ایرانی هتک حرمت شد. این دو نوجوان - که در بازگشت از سفره عمره مفرده همراه خانواده خود بودند - توسط دو کارمند بازرسی سعودی از سایر مسافران جدا شدند و به اتاق جداگانه‌ای

برده شدند. این دو نوجوان اعلام کردند مأموران سعودی به آنها تجاوز و دست درازی، و تهدید کرده‌اند اگر چیزی به کسی بگویند بازداشت خواهند شد. به دنبال این اتفاق، جمهوری اسلامی عملیات عمره حجاج ایرانی را تا رسیدگی کامل و قطعی به پرونده متهمان متوقف کرد. (نجاتی، همان، ص ۱۰۷)

۵. سقوط جرثقیل در حرم

سقوط یک دستگاه جرثقیل در ۲۰ شهریور ۱۳۹۴ ش باعث کشته شدن ۱۰۷ نفر و زخمی شدن ۲۰۸ نفر شد. سلیمان العمر، رئیس دفاع مدنی عربستان سعودی، ورزش باد شدید و طوفان را باعث بروز این فاجعه دانست.^۱ بی‌دقتی پیمانکار و اهمال دولت سعودی در تعطیل نکردن بازسازی‌ها در ایام حج از مهم‌ترین دلایل این اتفاق بود.

۶. اتفاقات منا و کشته شدن حجاج بر اثر حوادث

طی سال‌هایی که آل سعود مدیریت حج را بر عهده داشته اتفاقات متعددی در منا روی داده که باعث کشته و زخمی شدن بسیاری از حجاج شده است. گرچه شاید بیشتر این اتفاقات غیر عمدی و ناشی از سوء مدیریت آل سعود باشد، نمی‌توان کتمان کرد که منجر به از دست رفتن جان‌های بسیاری شده و امنیت بسیاری از زائران را به خطر انداخته است. در نتیجه این بحث در افکار عمومی و حتی میان فقها شکل گرفته که با توجه به تأمین نشدن امنیت جانی حجاج وجوب حج ساقط می‌شود و حتی برخی فقها حکم توقف حج تا تأمین امنیت را صادر کرده‌اند.^۲

1. <https://www.theguardian.com/world/2015/sep/11/crane-crashes-grand-mosque-mecca-haj-pilgrimage>

2. <https://iqna.ir/fa/news/3370955>

جدول ۱. حوادث در منا^۱

ردیف	علت حادثه	تاریخ	میزان تلفات
۱	آتش‌سوزی در چادر حجاج	۱۹۷۵م	۲۰۰ نفر
۲	هجوم به ورودی‌های مسجدالحرام	۱۹۸۹م	۱ نفر
۳	ازدحام جمعیت و ایجاد مشکل در سیستم‌های تهویه	۱۹۹۰م	۱۴۲۶ نفر
۴	ازدحام رمی جمرات	۱۹۹۴م	۲۷۰ نفر
۵	آتش‌سوزی در چادرهای اقامت حجاج در منا	۱۹۹۵م	۳ نفر
۶	آتش‌سوزی در چادرهای اقامت حجاج در منا	۱۹۹۷م	۳۴۳ نفر
۷	ازدحام رمی جمرات	۱۹۹۸م	۱۱۸ نفر
۸	ازدحام رمی جمرات	۲۰۰۱م	۳۵ نفر
۹	ازدحام رمی جمرات	۲۰۰۳م	۱۴ نفر
۱۰	ازدحام رمی جمرات	۲۰۰۴م	۲۵۱ نفر
۱۱	ازدحام رمی جمرات	۲۰۰۵م	۳ نفر
۱۲	ازدحام رمی جمرات	۲۰۰۶م	۳۶۴ نفر
۱۳	ازدحام در منا	۲۰۱۵م	از ۷۰۰ تا ۴۰۰۰ نفر ^۱

۷. درگیری‌های نیروهای امنیتی سعودی با حجاج

نیروهای امنیتی آل سعود، که به عنوان بازوی اجرایی تأمین امنیت حج زیر نظر خادم الحرمين الشريفین فعالیت می‌کنند، طی سال‌های متمادی باعث ناامنی و برخورد شدید با حجاج بوده‌اند. گرچه متأسفانه آل سعود در سایه سکوت دولت‌های اسلامی به خود زحمت پاسخ‌دهی نمی‌دهد، این برخوردها با ایجاد فضای رعب و وحشت و با

۱. اطلاعات جدول از سایت <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1394/07/03/869486> استخراج شده است.

۱. آمار رسمی اعلام نشده است.

آسیب به زائران میان حجاج نارضایتی گسترده‌ای پدید آورده است.

درگیری‌های شدید میان نیروهای آل سعود و حاجیان مصری، عراقی، بحرینی، کویتی، ایرانی و دیگر ملیت‌ها در این سال‌ها به خوبی گویای این نکته بوده است که برخورد‌ها و بدرفتاری‌های نیروهای آل سعود به ملیت خاصی تعلق نداشته؛ اما نمی‌توان کتمان کرد که شیعیان بیشترین آسیب را از نحوه مدیریت آل سعود در حج دیده‌اند. در ادامه به مهم‌ترین درگیری‌ها میان نیروهای امنیتی آل سعود و حجاج اشاره خواهد شد:

جدول ۲. درگیری‌ها میان نیروهای امنیتی و حجاج^۱

ردیف	ملیت حجاج	تاریخ	طرف درگیری	علت درگیری	توضیحات
۱	ایرانی	۱۹۸۷م	نیروهای امنیتی	ادعای تخریب مسجدالحرام به دست ایرانی‌ها	قتل عام چهارصد زائر در مراسم برائت از مشرکین
۲	کویتی	۱۹۸۹م	نیروهای امنیتی	ادعای تخریب مسجدالحرام به دست کویتی‌ها	اعدام شانزده زائر کویتی
۳	بحرینی	۲۰۰۷م	وهاپیون تندرو	توهین وهاپیون به شیعیان	حمله با اشیای تیز و برنده به شیعیان و زخمی کردن آنها
۴	عراقی	۲۰۰۷م	پلیس مذهبی	مشرک خواندن شیعیان عراقی	زخمی شدن بسیاری از حجاج و بازداشت شماری از حجاج حتی زنان و مجروحان
۵	مصری	۲۰۱۴م	نیروهای امنیتی	رفتار بد مقامات سعودی با حجاج مصری و معطل کردن دوروزه آنها هنگام خروج از عربستان	زخمی شدن بسیاری از حجاج مصری

۱. آمارهای این جدول از سایت‌های <https://www.aa.com.tr/>، <http://www.qudsonline.ir/news>، ۳۸۹۷۴۶ و <https://www.aa.com.tr/>

و www.shia-news.com ۳۲۰۹۰۲/fa استخراج شده است.

۸. رواج بیماری‌های واگیر دار

هر ساله با آغاز موسم حج و گرد هم آمدن مسلمانان از سراسر جهان نگرانی از بروز بیماری‌های واگیردار پررنگ می‌شود. خادم الحرمين الشريفین به منظور تأمین امنیت جانی وظیفه دارد از سلامت زائران اطمینان یابد و برای پیشگیری و کنترل بیماری‌های واگیردار تلاش کند.

گرچه آل سعود هر ساله برای کنترل بیماری‌ها تلاش می‌کند، باید استراتژی‌های فعالی برای مقابله با بیماری‌های همه‌گیر اتخاذ کند.

رواج بیماری‌های واگیردار چون آنفولانزا، کرونا و ابولا آسیب‌هایی به حجاج زده و محدودیت‌هایی برای آنان ایجاد کرده است؛ برای مثال احتمال سرایت آنفولانزای مرغی به حجاجان در سال ۲۰۱۰ میلادی موجب کاهش پنجاه درصد زائران مصر و نیز کاهش شمار حجاجان دیگر کشورها، از جمله ایران، شد. در این سال، حج‌گزاری کشور تونس تعطیل شد و سی هزار تن به علت پیشگیری دولت تونس از سفر حج بازماندند. ([http://](http://hajj.ir/fa/44049))

(hajj.ir/fa/44049)

حج امنیتی

مقام معظم رهبری در سخنانی در جمع کارگزاران حج در سال ۱۳۹۶ ش بر این مسئله تأکید کردند که دولت سعودی باید بدون امنیتی کردن محیط، امنیت و کرامت حجاج را تأمین کند. ایشان اعلام کردند:

امنیت حجاج بر عهده آن کشوری است که حرمین شریفین در اختیار، تحت سلطه و قدرت اوست. آن دولت است که باید امنیت را حفظ کند. این مطالبه جدی و همیشگی است. امنیت حجاج باید حفظ شود. دولت‌ها در مورد حجاج خودشان مطالبه کنند. علاوه بر امنیت، عزت، رفاه و آسایششان هم باید محفوظ بماند. البته معنای امنیت، که ما می‌گوییم، این نیست که آنجا

محیط امنیتی درست کنند و باز فشارهای امنیتی وارد کنند تا جور دیگر حجاج اذیت شوند. ایمن باشند؛ یعنی خیالشان راحت باشد؛ آرام باشند. (خامنه‌ای، ۱۳۹۶/۵/۸ ش)

حفظ امنیت و آرامش حجاج به قدری مهم است که بازپس‌گیری مال بدهکار درون حرم جایز نیست و نباید بدهکار را درون محدوده حرم زیر فشار نهاد. (امام هشتم، ۷، ج ۱، ص ۲۵۳) امام صادق (ع) نیز می‌فرمایند: اگر محکوم به حد، به حرم مکه پناهنده شود، تا در حرم است نباید بر او حد زد، بلکه در خوردن و آشامیدن، براو سخت می‌گیرند تا خودش بیرون آید ولی اگر فردی در حرم زنا کرده و در همانجا تحصن کند، شرعا حد زدن وی در حرم جایز است. علت عدم اجرای حد در حرم مکه به جهت احترامی است که برای حرم قائل شده‌اند. (کلینی، ۱۴۲۱ق، ج ۴، ص ۲۲۸) همچنین اجرای حدود و قصاص و تعزیرات در حرم، به جز موارد هتک حرم، جایز نیست. (مسلم، ۱۴۰۰ق، ص ۴۱۲)

استفاده از پلیس حداکثری در عربستان یکی از ویژگی‌های امنیتی شدن محیط است. درست است که پلیس مهم‌ترین نهاد تأمین‌کننده امنیت در جامعه است؛ اما اقدامات پلیسی می‌تواند ناقض حقوق شهروندی باشد. ویژگی‌های پلیس حداکثری درهم‌آمیزی محیط عمومی و خصوصی، نگاه ابزاری به شهروند، الگوی تک‌خطی فرمان-اجرا، معمای شکست - پیروزی: حالتی که در آن، حتما باید یک طرف پیروز شود و طرف دیگر شکست بخورد خشونت و رابطه نابرابر است. در برابر آن پلیس حداقلی قرار می‌گیرد که مرز میان محیط عمومی و خصوصی، نگاه ارزشی به زائر، رابطه مدار- موقعیت‌گرا، الگوی چندخطی مشاوره- فرمان، الگوی اصلاح و حمایت، برخورد انعطاف‌پذیر- رابطه برابرنگر از ویژگی‌های آن است. (نوبدینیا، ۱۳۸۸ش، ص ۳۶)

پلیس سعودی در بسیاری جاها برای برقراری امنیت وارد حوزه خصوصی زائران می‌شود. این امر نه تنها امنیت‌بخش نیست، بلکه خود موجب ناامنی می‌شود. زائران در

برخورد با پلیس دوره بیشتر ندارند: یا باید اطاعت کنند یا اطاعت نمی‌کنند که در این صورت سرپیچی از قانون تلقی می‌شود و مجازات می‌شوند.

احساس امنیت در حج

در تعریف امنیت باید عامل عینی و ذهنی را مد نظر قرار داد. بر این اساس امنیت و احساس امنیت دو مقوله متفاوت است: نخست فقدان تهدید یا به حداقل رساندن آن به عنوان عامل عینی و دوم به وجود آوردن احساس ظهور این عامل عینی در جامعه؛ زیرا توهم و تصور ناامنی، ناامن‌ترین شرایط را برای انسان در پی خواهد داشت و بدین ترتیب حتی در صورت نبود هیچ گونه تهدیدی امنیت محقق نخواهد شد. (اسماعیلی، ۱۳۷۹ش، ص ۸۳۶)

احساس امنیت پدیده‌ای روان‌شناختی-اجتماعی و دارای ابعاد گوناگونی است. این احساس ناشی از تجربه‌های مستقیم و غیرمستقیم افراد از شرایط و اوضاع محیط پیرامون است که افراد مختلف به صورت‌های گوناگون آن را تجربه می‌کنند. به این ترتیب احساس امنیت احساس مصونیت فرد در مقابل تهدیدهایی است که جان، مال، فکر و توانایی افراد را برای شرکت در اجتماعات دلخواه یا حفظ این اجتماعات از جانب کنشگران دولتی و غیردولتی تهدید می‌کند. (صفری‌ندامانی و پیامی، ۱۳۹۸ش، ص ۱۰)

اصولاً احساس امنیت یا عدم امنیت برداشتی ذهنی است که ریشه در معتقدات و باورهای مذهبی، اخلاقی و فرهنگی مردم و رهبران یک کشور دارد. برآیند این باورها و اعتقادات باعث می‌شود یک ملت یا رهبران آن کشوری را دشمن، و کشور دیگری را دوست تلقی کنند و حتی با تغییر رهبران سیاسی این مفهوم تغییر می‌یابد. (عامری، ۱۳۷۰ش، ص ۱۷۹)

به این ترتیب ممکن است در جامعه‌ای امنیت باشد، ولی مردم در همان جامعه احساس امنیت نداشته باشند. پس ضروری است علاوه بر اینکه مشخص می‌شود

زائران در عربستان امنیت دارند یا خیر، این نکته نیز روشن شود که آیا زائران احساس امنیت می‌کنند یا نه. احساس امنیت به حدی مهم است که اندیشمندان، به خصوص در عرصه مطالعات اجتماعی، اهمیت آن را بیش از خود امنیت می‌دانند.

نتیجه‌گیری

بشر برای گذران زندگی نیاز اساسی به امنیت و آسایش دارد. عدالت، آزادی، کرامت و پیشرفت همه در سایه امنیت معنا می‌یابد. گرچه تأمین امنیت برای تمامی انسان‌ها ضروری است، تأکید فراوان خداوند متعال بر تأمین امنیت حج و حجاج نشان می‌دهد که تأمین امنیت حجاج اهمیتی دوچندان دارد.

دولت‌ها باید از گسترش موضوعات امنیتی به تمام شئون زندگی خودداری کنند؛ به عبارت دیگر بهتر است امنیت واژه‌ای کلیدی و برای زمان‌های خاص که تهدیدی جدی علیه شهروندان وجود دارد باشد، نه برای مسائل روزمره؛ زیرا در این صورت در بزنگاهی که به استفاده از شرایط خاص امنیتی نیاز است اقناع مردم و نخبگان برای دولت به معضل تبدیل می‌شود. برای امنیتی کردن یک مسئله باید مراحل خاصی طی شود، نه آنکه هر موضوعی به هر بهانه‌ای دفعتاً به موضوعی امنیتی بدل شود.

گرچه دولتمردان عربستان از عنوان خادم الحرمين الشريفین برای مشروعیت‌بخشی به پادشاه خود استفاده می‌کنند، نمی‌توان نادیده گرفت که این عنوان مسئولیت سنگینی بر دوش پادشاه این کشور قرار داده است. مهم‌ترین مسئولیت خادم الحرمين برقراری تام و تمام امنیت در مراسم حج است؛ اما بررسی این مراسم در سال‌های حکومت آل سعود به وضوح نشان می‌دهد که گرچه به کمک ایجاد فضای اختناق، رعب و وحشت تا حدودی امنیت آن‌هم تنها در بعد نظامی در حج برقرار بوده است، امنیتی شدن فضای شهرهای میزبان باعث شده حج‌گزاران همواره با نگرانی مناسک حج را انجام دهند؛ بنابراین مرجع برقراری امنیت در عربستان خود بزرگ‌ترین عامل رعب و وحشت زائران است.

با توجه به آنچه به تفصیل در این مقاله گذشت، تغییر رویه در برقراری امنیت حج ضروری است. گرچه برای دستیابی بهتر به امنیت پایدار باید به واقعیت‌های سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی منطقه و جهان اسلام توجه شود، نباید فراموش کرد که نمی‌توان به بهانه‌های واهی ابعاد مختلف امنیت را نادیده گرفت یا زیر پا گذاشت.

این مقاله بر آن بود که بر تقویت روحیه مطالبه‌گری حجاج تأکید کند. کارگزاران حج و حج‌گزاران و تمام مسلمانان، در کنار احترام به قوانین دولت میزبان، باید برقراری تعادل میان امنیت و حقوق انسانی و تأمین فضایی امن در موسم حج را از خادم الحرمين الشريفین مطالبه کنند.

در پایان باید گفت که ارائه راهکار برای اجرایی شدن خواسته‌های حجاج بحثی جداست و پژوهشی جداگانه می‌طلبد. متأسفانه باید پذیرفت که برای تضمین اجرای ابعاد مختلف امنیت زائران هیچ ضمانتی وجود ندارد؛ اما از آنجا که اسلام بر حفظ امنیت حجاج تأکید فراوان کرده، لازم است نهادهای تصمیم‌گیر به کمک کشورهای اسلامی و سازمان‌های بین‌المللی، به‌ویژه سازمان کنفرانس اسلامی، قوانینی لازم‌الاجرا در این خصوص تدوین، و بر اجرای آن نظارت کنند.

منابع

۱. علی بن موسی الرضا، امام هشتم علیه السلام، (۱۴۰۶ق)، *الفقه المنسوب للإمام الرضا علیه السلام والمشتهر بفقه الرضا*، قم، ایران: مؤسسه آل البيت علیهم السلام، لإحياء التراث
۲. آقابخش، علی (۱۳۷۶ش) *فرهنگ علوم سیاسی*. تهران، تندر.
۳. اسماعیلی، محسن (۱۳۷۹ش)، «درآمدی بر طرح تدوین فقه انتظامی امنیت ملی از دیدگاه فقه و حقوق اسلامی»، *فصلنامه دانش انتظامی*، ش ۲ و ۳، تابستان و پاییز، ص ۱۱-۳۹.
۴. اسنادر، کریک ای (۱۳۸۴ش)، *امنیت و استراتژی معاصر*، ترجمه سیدحسین محمدی نجم، تهران، دانشکده فرماندهی و ستاد سپاه پاسداران انقلاب اسلامی.
۵. افروغ، عماد (۱۳۹۰ش)، *فضا و نابرابری اجتماعی*، تهران، دانشگاه تربیت مدرس.

۶. بنی‌هاشمی خمینی، سیدمحمدحسن (۱۳۸۵ش)، توضیح‌المسائل مراجع، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، دفتر انتشارات اسلامی.
۷. بوزان، بری، (۱۳۹۰ش)، مردم، دولت‌ها و هراس، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۸. تریف، تری و همکاران (۱۳۸۳ش)، مطالعات امنیتی نوین، ترجمه علیرضا طیب و وحید بزرگی، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۹. جعفری، محمدتقی (۱۳۷۰ش)، حقوق جهانی بشر از دیدگاه اسلام و غرب، تهران، دفتر خدمات حقوقی بین‌المللی.
۱۰. جهان‌بزرگی، احمد (۱۳۸۸ش)، امنیت در نظام سیاسی اسلام، تهران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
۱۱. چلبی، مسعود (۱۳۸۶ش)، جامعه‌شناسی نظم، تهران، نشر نی.
۱۲. حمزه‌پور، علی (۱۳۹۱ش)، «مؤلفه‌های نظریه امنیت پایدار در اسلام»، فصلنامه آفاق امنیت، ش ۱۴، بهار، ص ۸۵ - ۱۲۸.
۱۳. خلیفه سلطانی و دیگران (۱۳۹۱ش)، «بررسی عوامل مؤثر بر احساس امنیت گردشگران خارجی»، فصلنامه پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران، دوره اول، ش ۱، بهار، ص ۳۹ - ۵۸.
۱۴. دهقانی فیروزآبادی، سیدجلال و بهنام سرخیل (۱۳۹۳ش)، «رفتارهای حمایت‌گراانه و امنیت انسانی؛ با تأکید بر رویکرد اسلامی»، فصلنامه علمی پژوهشی سیاست جهانی، دوره سوم، ش ۲، تابستان، ص ۶۹ - ۱۰۰.
۱۵. راعی، مسعود (۱۳۹۳ش)، حج و حقوق بشر، تهران، مشعر.
۱۶. راغب اصفهانی، حسین بن محمد (۱۳۸۷ش)، المفردات فی غریب القرآن، تهران، مؤسسه الصادق.
۱۷. روحانی، حسن (۱۳۹۰ش)، مجموعه مقالات امنیت قضائی، تهران، مرکز تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام.
۱۸. رهبر، محمدتقی (۱۳۸۱ش)، ابعاد سیاسی و اجتماعی حج، تهران، مشعر.
۱۹. شریعت‌مدار جزایری، سیدنورالدین (۱۳۷۹ش)، «امنیت در فقه سیاسی شیعه»، فصلنامه علمی - پژوهشی علوم سیاسی، دوره سوم، ش ۹، تابستان، ص ۵ - ۳۱.

۲۰. صدوق، محمد بن علی (۱۳۷۷ش)، الخصال، مترجم: شیخ محمد باقر کمره‌ای، تهران، کتابچی.
۲۱. صرامی، سیف‌الله (۱۳۹۳ش)، حقوق مردم در حکومت. تهران، عروج.
۲۲. صفری ندامانی، مهدی و صدیقه پیامی (۱۳۹۸ش)، «نقش پلیس در تأمین امنیت و ارتقای آن»، فصلنامه دانش انتظامی گیلان، س ۸، ش ۳، تابستان، ص ۱-۲۶.
۲۳. صمدی، قنبرعلی (۱۳۸۷ش)، «امنیت مهدوی الگوی جامعه امن»، فصلنامه شرق موعود، س ۲، ش ۶، تابستان، ص ۷۸-۹۴.
۲۴. طباطبائی موتمنی، منوچهر (۱۳۹۷ش)، آزادی‌های عمومی و حقوق بشر، تهران، دانشگاه تهران.
۲۵. عامری، هوشنگ (۱۳۷۰ش)، اصول روابط بین‌الملل، تهران، مؤسسه انتشارات آگاه.
۲۶. علیزاده، عبدالرضا و محمدهادی کاویانی (۱۳۹۰ش)، «حق امنیت فردی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه حقوق دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، دوره ۴۱، ش ۴، زمستان، ص ۲۵۷-۲۷۲.
۲۷. عمرانی، یحیی بن سالم (۱۴۲۱ق)، البیان فی مذهب الإمام الشافعی، جده، دار المنهاج.
۲۸. غریاق زندی، داود (۱۳۹۴)، «امنیت و آزادی در اسلام»، فصلنامه مطالعات راهبردی، ش ۷۰، زمستان، ص ۲۳-۴۹.
۲۹. فیومی، احمد بن محمد (۱۴۱۴ق)، المصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر للرافعی، قاهره، دارالمعارف.
۳۰. فتال نیشابوری، محمد بن حسن (۱۳۶۶ش)، روضة الواعظین، مترجم: محمد مهدی دامغانی، تهران، نشرنی.
۳۱. قاضی عسکر، سیدعلی (۱۳۸۸ش)، ابوطالب یزدی: شهید مروه، تهران، مشعر.
۳۲. قربی، سیدمحمدجواد (۱۳۹۶ش)، «بررسی مؤلفه‌های امنیت شخصی از منظر اندیشه امام خمینی (ره)»، فصلنامه علمی- پژوهشی پژوهشنامه انقلاب اسلامی، س ۷، ش ۲۴، پاییز، ص ۸۴-۴۹.
۳۳. قیصری، نورالله (۱۳۹۳ش)، «مکاتب امنیتی: نقدهای موجود و ضرورت طرح نگرشی نوین»، فصلنامه علمی پژوهشی آفاق امنیت، س ۷، ش ۲۲، بهار، ص ۳۰-۶۰.

۳۴. کلارک، یان (۱۳۸۲ش)، جهانی شدن و نظریه روابط بین الملل، ترجمه: فرامرز تقی لو، تهران: انتشارات دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی وزارت امور خارجه.
۳۵. کلانتریان، سپیده (۱۳۸۰ش)، «حق دادرسی عادلانه»، فصلنامه وکالت، ش ۶، خرداد و تیر.
۳۶. کلینی، محمد بن یعقوب (۱۴۲۱ق)، اصول کافی، تهران، دفتر مطالعات تاریخ و معارف اسلامی.
۳۷. لک زایی، نجف (۱۳۸۵)، «ضرورت تأسیس رشته فقه و امنیت»، فصلنامه علوم سیاسی، س ۹، ش ۳۳، بهار، ص ۷-۱۲.
۳۸. -----، (۱۳۹۳ش)، «مطالعات فقهی امنیت»، پژوهشنامه علوم سیاسی، دوره ۹، شماره پیاپی ۲، خرداد ۱۳۹۳ش، ص ۲۰۶-۱۸۱.
۳۹. لک زایی، نجف و حسین میرچراغ خانی (۱۳۹۷ش)، «امنیت از دیدگاه ابن خلدون»، فصلنامه مطالعات راهبردی، س ۲۱، ش ۲، تابستان، ص ۷-۳۲.
۴۰. ماندل، رابرت (۱۳۸۷ش)، چهره متغیر امنیت ملی، ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۴۱. محمدی ده چشمه، مصطفی و هادی علیزاده (۱۳۹۴ش)، «ارزیابی مؤلفه های امنیت شهری بر پایه رویکرد ساختارگرا»، فصلنامه علمی - پژوهشی مطالعات جغرافیایی، دوره ۲۶، ش ۱۰۴، زمستان، ص ۱۴۵-۱۵۸.
۴۲. مسلم بن حجاج، (۱۴۰۰ق)، صحیح مسلم، ج ۴، عبدالباقی، محمد فؤاد، مترجم: جواد عصار رودی، قاهره، مصر.
۴۳. معین، محمد (۱۳۵۱ش)، فرهنگ معین، تهران، امیرکبیر.
۴۴. منتظرانم، مهدی (۱۳۸۵ش)، آزادی های شخصی و فکری، تهران، عروج.
۴۵. موسوی بجنوردی و دیگران (۱۳۹۲ش)، «حقوق شهروندی از نگاه امام خمینی (عج)»، پژوهشنامه متین، س ۱۵، ش ۶۱، زمستان، ص ۱-۲۴.
۴۶. مهر پور، حسین (۱۳۷۴)، حقوق بشر در اسناد بین المللی، تهران، اطلاعات.
۴۷. میردامادی، سیدحسین (۱۳۶۹ش)، جنایات وهابیت، تهران، انتشارات دفتر نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت.
۴۸. نجاتی، محمدسعید (۱۳۹۵ش)، «جنایات آل سعود علیه ایران»، گاهنامه بینش، ش ۶، ص ۸۵-۱۲۵.

۴۹. نجفی، محمد حسن (۱۴۱۷ق)، **جواهر الکلام**، قم، جامعه مدرسین قم.
۵۰. نویدنیا، منیژه (۱۳۸۸ش)، «چشم‌انداز پلیس، امنیت و سرمایه اجتماعی»، **فصلنامه مطالعات راهبردی**، دوره ۱۲، ش ۴۴، تابستان، ص ۲۹-۴۶.
۵۱. هزار جریبی، جعفر (۱۳۹۰ش)، «احساس امنیت اجتماعی از منظر توسعه گردشگری»، **فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی**، ش ۴۲، تابستان، ص ۱۲۱-۱۴۳.
52. Booth, Ken (1991), **Security and Emancipation**, Review of international studies.
53. Buzan. Barry (1991), **People, States and Fear**: An agenda for international security studies in the post cold war era. Boulder.
54. Waever, Ole (1995), **Securitization and Desecuritization**. New York, R. Lip-schutz.
55. Walts, Kenneth (1998), **The Origins of War in Neorealist Theory**, Cambridge.

